

EZLÂM

(الأزلام)

Câhiliye Arapları'nın
fal oklarına verilen ad.

"Kesmek, inceltmek, düzeltmek" anlamındaki zelm kökünden türemiş zelim kelimesinin çoğulu olan ezlâm, sözlükte ucunda demir parçası ve üzerinde kanat bulunmayan ince oklar demektir. Terim olarak Câhiliye Arapları'nın, üzerine "evet" veya "hayır" gibi değişik alternatifler yazdıkları ve bir işe girişmeden önce aralarından birini çekmek amacıyla sakladıkları okları ifade eder. Bâbilliler'den itibaren çeşitli milletlerce uygulanan bu tür bir fal uygulamasına, Kitâb-ı Mukaddes'te belirtildiğine göre Kudüs'ün fethi öncesinde Buhtunnasr da başvurmuştur (Hezekiel, 21/21).

Kur'an-ı Kerim'de iki yerde geçen ezlâmın, şeytanın işlerinden biri olarak nitelendirilen kismet çekme işinde kullanıldığına işaret edilmiş ve bu tür oklara başvurulması yasaklanmıştır (el-Mâide 5/3, 90). Aklâm (kalemler) kelimesi de Kur'an'da ezlâmla aynı anlamda kullanılmıştır (Âl-i İmrân 3/44; Taberî, III, 183-184). Hadislerde de ezlâmdan söz edilmiştir. İbn Abbas'tan gelen bir rivayette göre Hz. Peygamber, Hz. İbrâhim ile oğlu İsmâil'i ellerinde fal okları ile birlikte tasvir eden bir resmi görünce imha edilmesini emretmiş ve onların asla fal okları kullanmadığını bildirmiştir (Buhârî, "Enbiyâ", 8). Ebû Süfyan'ın Uhud Savaşı'ndan önce fal oku çektiği ve kismetine "evet" yazılı ok çıktığı için savaşa gitmeye karar verdiği nakledilir (Cevâd Ali, VI, 780).

Câhiliye Arapları yolculuğa çıkma, savaşa gitme, evlenme, şüpheli çocukların nesebini tayin etme, ticaret yapma, su kuyusu açma, hatta kumar oynama gibi kendilerince önemli olan işlere başlamadan önce tahtadan yapılmış ve kanat takılmamış ince oklar üzerine "yap, yapma" şeklinde alternatifler yazıp bir torbaya koyarlar, daha sonra içlerinden birini çekerek çıkan yazıya göre girişilen işin kendileri için uğurlu veya uğursuz olacağına inanır ve ona göre hareket ederlerdi. Ezlâmın beyaz çakıl taşlarından yapılmış tavlâ zarı şeklinde veya satranç taşları gibi olduğunu rivayet edenler de vardır. Arap tarihçileri ezlâmı iki grupta toplarlar. 1. Fal Okları. Sa-

yısına ve bulunduğu kimselere göre ikkiye ayrılır. a) Üçlü fal okları. Herkesin yanında taşıdığı üç okun birinde, "Rabbim bana emretti" veya "yap"; diğerinde, "Rabbim bana yasak etti" yahut "yapma" diye yazılır, üçüncüsünde ise yazı bulunmaz ve çekilen kismette ne çıkarırsa ona göre hareket edilirdi. Eğer yazısız ok isabet ederse kismet çekme işlemi tekrarlanırdı. b) Yedili fal okları. Kâbe'nin içindeki Hübel adlı putun yanında veya kâhinlerle hakimlerin nezdinde bulunan ve her biri üzerinde "evet", "hayır", "sizden", "başkasından", "açık değil", "diyet", "su" ifadelerinden biri yazılmış olan yedi ok bir işi yapmak veya yapmamak, nesebi şüpheli görülen bir çocuğun babasını belirlemek, öldürülen kimsenin diyetini ödetmek, su kuyusu açmak, evlenmek gibi değişik maksatlarla kullanılırdı. Bu işlerden biriyle ilgili olarak kismetini tayin etmek isteyen kişi hediyelerle birlikte Kâbe'nin hizmetçisine yahut yedi oku bulunan kâhinlere gider, kismet çektirir, çıkan sonucun putların iradesine uygun olduğunu inanır ve ona göre hareket ederdi. 2. Kumar Okları. On oktan oluşan ve bir tür piyango çekilişine benzeyen bu okların üçü boş bırakılır, yedisine birden yediye kadar hisseler takdir edilip yazılırdı. On kişi arasında yapılan çekilişte boş okları çekenler ortaya konan maldan pay alamadıkları gibi kumara konu teşkil eden malın parasını da öderlerdi. Bu tür oklar daha çok bir deveyi kesip etini çeşitli hisselere ayırmak suretiyle oynanan kumarda kullanılırdı (bk. MEYSİR).

Fahreddin er-Râzî, fal okları çekmenin yasaklanmasını Allah'a mahsus olan gaybı bilme ve putlara ulûhiyyet isnat etme gibi mahzurlar taşınmasına bağlar (Mefâtihu'l-ğayb, XI, 136) Reşid Rızâ, akli ve ilmi hiçbir gerekçeyle dayanmadığı için fal ve kumar oklarının yasaklandığını söyler (Tefstrü'l-menâr, VI, 149-151). Zira yapılması düşünülen bir işin hayırlı olup olmadığını, bir yerde suyun bulunup bulunmadığını veya nesebi şüpheli görülen bir çocuğun babasının kim olduğunu fal oku çekerek belirlemek mümkün değildir. İnsanların akıl gücüne hitap eden İslâmiyet her işin açık delillere ve doğru bilgilere başvurularak yapılmasını emretmiş, bu tür yollara girilmesini yasaklamıştır. Abdüsselâm Muhammed Hârûn, fal ve kumar oklarıyla Câhiliye âdetlerini el-Meysir ve'l-ezlâm adlı eserinde incelemiştir (Kahire 1987).

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-⁶Arab, "zlm" md.; Müsned, IV, 176; Buhârî, "Enbiyâ", 8; İbnü'l-Kelbî, Kitâbü'l-Esnâm, s. 18; Ezrakî, Aḥbâru Mekke (Melhas), I, 117-118; Ya'kûbî, Târîḫ, I, 259; Taberî, Câmî⁶u'l-beyân (Bulak), III, 183-184; İbnü'l-Cevzî, Zâdü'l-mesir, II, 284; Fahreddin er-Râzî, Mefâtihu'l-ğayb, VI, 45; XI, 135-136; İbn Saïd el-Endelüsî, Neşvetü'l-⁶tarab ft târîḫi câhiliyyeti'l-⁶Arab (nşr. Nusret Abdurrahman), Amman 1982, II, 757; Kalkaşendî, Subḫü'l-a⁶şâ, I, 458; Mahmûd Şükrî el-Âlûsî, Bulûḡu'l-ereb, III, 67-68; Reşid Rızâ, Tefstrü'l-menâr, VI, 149-151; VII, 57; Elmalılı, Hak Dini, II, 1566-1567; Cevâd Ali, el-Mufaṣṣal, VI, 776-781; VII, 779.

MUSTAFA ÖZ

EZRA

(bk. ÜZEYİR).

EZRAİ

(الأزعي)

Ebû'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed
b. Hamdân b. Ahmed el-Ezraî
(ö. 783/1381)

Şâfiî fakihî.

Şam'ın 106 km. güneyinde bugün Der'a adıyla anılan Ezriât'ta doğdu. Doğum tarihi kaynaklarda 707 (1307), 708 ve 709 olarak geçmektedir. Şam'daki ilk öğrenimi sırasında Yûsuf b. Abdurrahman el-Mizzî, Zehebî, İbnü'n-Nakîb el-Misrî, İbn Cümle, Takıyyüddin es-Sübki, Fahreddin el-Misrî gibi âlimlerden fıkıh tahsil etti ve bazılarından icâzet aldı. Şam'ın çeşitli kesimlerinde kadî nâibliği yaptı. Öğrenimine Kahire, İskenderiye ve Kudüs'te devam etti. Daha sonra Halep'e dönerek bir süre şehrin kadısı Ebû Abdullah Nüreddin es-Sâîḡ'ın nâibliğini yaptı. Kadî vefat edince nâiblik görevini bırakarak kendini telif, öğretim ve fetva işlerine verdi. Ayrıca buradakî Zâhiriyye (Sultâniyye) ve Esediyye medreseleriyle Dârü'l-hadîsî'l-Bahâiyye'de çeşitli dersler verdi. Fetvaları Halep civarında şöhret buldu. el-Halebiyyât adıyla bilinen eserinde topladığı meselelerle ilgili olarak dönemin meşhur Şâfiî âlimi Takıyyüddin es-Sübki ile çeşitli yazışmalarda bulundu.

Ezraî bir müddet sonra tekrar Kahire'ye gitti (772/1370). Burada kaldığı süre içinde âlimler onun ilim sohbetlerinde bulundular. Ardından Halep'e dönen ve ömrünün sonuna kadar burada kalan Ezraî'yi Bedreddin ez-Zerkeşî ve Burhâneddin el-Bîcürî gibi âlimler ziyaret ederek ilminden faydalandılar. Bil-